

PER LA FILOSOFIA MAI NO HA

per Norbert Bilbeny

58 (722/novembre 1981)

ciència 11

El "Voyager II" continuarà fent cap a Plutó, revelant als astrofísics les nocions més insospitades sobre l'espai interplanetari, o potser arribarem algun dia a sojornar als anells de Saturn, però les anomenades "qüestions filosòfiques" no deixaran encara de preocupar-nos. Això no seria profecia si no fos pel fet que la intel·ligència humana s'estén —i si cap mutació no l'esberla en endavant— més "endins" i alhora més "enfora" del saber quantificable del que es veu i del que es calcula. És en aquest "camp obert", diguem-ho així, del qual, per exemple, es nodreixen les creences, que allò que anomenen "filosofia" s'ha desenvolupat sense parar de donar feina als qui la historien. Justament, perquè a diferència d'altres llenguatges no referencials, com els de la teologia, la poesia o l'esoterisme, el llenguatge del pensament filosòfic és l'únic que ha tingut la pretensió —sovint efectiva— de tractar d'una manera argumentativa, *raonada* o "racional", com ho fan les ciències, aquells objectes del nostre pensament que són al marge —necessàriament o no— del coneixement científic, com és el cas de les esmentades "creences".

Norbert Bilbeny (Barcelona, 1953) és professor de filosofia a la Universitat de Barcelona i autor dels llibres *Filosofia i destrucció* (1981) i *Joan Crexells en la filosofia del nou-cents* (1979).

EL COMPLEX DEL METAFÍSIC

Són, de fet, els sistemes filosòfics que han volgut *completar* o *avançar*, o, ja no diguem, *substituir* les ciències, els que més pregonament han perdut vigència. Els aplegats en la metafísica constitueixen l'exemple més gros, però el fet abasta també aquells dos grans sistemes del segle passat —al capdavant, els darrers "sistemes" filosòfics— que existiren tot just per contradir l'encara dominant metafísica: el positivisme i el materialisme dialèctic. Dues construccions igualment carregades del

procedir que distingia llur enemiga comuna. A hores d'ara, si més no, assistim, amb la situació de crisi consegüent, a l'esfondrament de les dues "filosofies" —ja no volgueren dir-se "sistemes"— més influents en el pensament filosòfic general del segle que vivim. Es tracta del probablement mal anomenat "neopositivisme", i de la segurament també mal anomenada "filosofia marxista". Des de l'estricta dimensió de les ciències empíriques i de les ciències formals, o des de l'àmbit preeminent de les ciències socials, respectivament, una i altra filosofia, reaparicions agòniques dels dos sistemes antimetafísics del segle XIX, pateixen encara el tancament i l'estretor de la metafísica que pretén rivalitzar amb les ciències, ferida per la inferioritat de mètodes, objectes i troballes amb què es veu davant d'aquelles. Ambdues ens vénen a dir —i ho haurem de sentir encara: "Filosofia és aquell coneixement que encara no és ciència." I, és clar, no se li fa cap favor

a la primera, però sobretot no es diu res que interessi la segona. Hom podria anomenar "complex del metafísic" el subconscient compartit així per tants filòsofs des de l'esclat de la física newtoniana. Una irrupció, aquesta, a la qual la lucidesa única de Kant se sabé sobreposar des dels furs de la filosofia sense contradir-la.

LA CRISI COM A TEMA

No és, doncs, estrany que es verifiqui actualment un rebrot del pensament filosòfic "idealista", amb el rerafons d'un espiritualisme retrobat, el qual, sense recobrar les formes i els continguts regulars de la metafísica, o àdhuc oposant-se a ella en nom d'un nou "racionalisme" —o, *tout court*, en nom d'una "nova filosofia"—, adopten la posició anticientífica o el caient no pro-científic habituals de la

DE SEMPRE I QUE POGUT ÉSSER

metafísica, bé que alliberats i tot d'aquell "complex del metafísic". Davant el descreït de l'epistemologia popperiana i de la sociologia lukácsiana, en neopositivistes i marxistes en aquest respecte, s'ha refusat en general l'actitud pro-científica i hom ha preferit sortir-se'n tot fent valer en un cas entitats tan ideals com "raó" o "ciència", i en un altre cas conceptes tan vagues com "poder" o "individu". Així, encara que el subjectivisme i la tendència "especulativa" pretenen marcar una sortida a l'actual crisi filosòfica, de fet, però, i com a fenomen de replegament en l'idealisme —hom reivindica el romanticisme alemany—, refermen l'existència de l'al·ludida crisi. Val a dir, amb tot, que aquest terme de "crisi" haurà qualificat en el joc conceptual el curs mateix de tota la filosofia del noucents. D'aquesta manera, el substrat ideològic del període 1914-1945 haurà estat, en filosofia, la "filosofia de la crisi" (el neopositivisme lògic, el marxisme, l'existencialisme), encunyadora d'un modern sentit relativista a les seves prou "agressives" concepcions. En canvi, del 1945 ençà es pot parlar ja —sempre en molt *grosso modo*— d'una "crisi de la filosofia", successivament, com a "filosofia en crisi", que arriba fins als anys seixanta, i com a "filosofia de la crisi de la filosofia", d'aquell temps fins ací, quan una realitat més determinant que el relativisme o la crisi subjau a l'exercici del pensament: la indiferència. Una indiferència només desobeïda per la resistència a acceptar cap final de la filosofia, com s'hagué d'acceptar —encara que per causes incomparables— el final de la teologia i de la metafísica.

CIÈNCIA I PEDAGOGIA

Aquesta hora present no és la de cap filosofia en especial, ni la d'una diversitat de concepcions filosòfiques en concurrència competitiva. Però això obre l'oportunitat d'examinar el fonament mateix del quefer filosòfic: d'aquell discurs espe-

cialitzades. La represa pedagògica —àdhuc contra l'esmoreïment acadèmic— és una operació essencial per al desenvolupament —també contra la indiferència— del pensament filosòfic i dels seus temes, possibles o de fet. Aquests projectaran tard o d'hora llur sentit al marc ampli de la cultura, on es confronten els valors —les "creences"— i s'assimilen en la vida civil, amb els actes de cada dia, els quals, al seu torn, donaran el sentit a les preocupacions que ha d'afinar el filòsof. El caràcter d'aquest fet, d'altra banda tan evident, permet suposar que no s'han acabat materialment els "temes" o les "qüestions" per a la filosofia. L'acompliment d'aquelles tres condicions esmentades, i en especial el de la represa pedagògica, es basaria tant en l'afirmació de la filosofia com una manera determinada de pensar, com en el fet que la filosofia pensa *a més* uns determinats conceptes; i això ens permet creure en la significació que la filosofia encara ha de tenir per a aquells que no són filòsofs. En aquesta possibilitat s'ha de veure novament la substancial relació que hi ha entre la filosofia i els seus orígens pedagògics. Al capdavant, la sort d'una filosofia depèn sempre de la seva pedagogia: de la seva manera i intenció en el parlar.

cífic mai mort, malgrat els diagnòstics. Només a partir de l'anàlisi de les relacions entre les diverses modalitats del saber, afaïonat de bell nou, i contínuament, per les recerques científiques i els dispositius tecnològics ingents, pot conduir al planteig enraonat del lloc reservat mentrestant al pensament filosòfic en tota mena de competències, pràctiques o teòriques. No és que s'hagi de fer foc nou, potser ben poc escaient, però sí que es podria fer bugada del que es maneja. En aquest sentit, és impositiu no perdre ni el rigor ni la paciència i posar-se a estudiar, amb els mitjans òptims i si no amb els disponibles, les qüestions encara obertes —com aquelles que la mateixa crisi ens presenta ara— i les que l'estudi tot sol ens anirà presentant. És, si més no, fer com la filosofia de sempre —i que mai no ha pogut ésser. I això per motius aliens o inherents al pensament filosòfic mateix, però sobretot per aquests darrers. N'és el més eloqüent la deformació dogmàtica, quan es perd l'empremta crítica i, amb ella, la distinció científica i alhora social del pensament teòric. No és que vulguem reclamar des d'ara una filosofia i que sigui, per afegit, perenne —és clàssica la qüestió de la *Philosophia perennis*—, sinó una manera tan sols oberta de pensar en filosofia. Però això sol ja és molt; vol dir aixecar la confiança, atrevir-se a propugnar els aspectes científics i pedagògics que portaren el naixement de la filosofia com a gènere teòric. Caldria, en aquest cas, actuar des del pla filosòfic mateix en almenys aquestes condicions indispensables per a una producció ulterior de signe *obert*: 1) L'afavoriment de la recerca historiogràfica *original*, valgui la redundància; 2) el capteniment en la conservació i l'ús del llenguatge filosòfic, i 3) la represa i el sosteniment pedagògics de la filosofia en l'àmbit general de la cultura. I això darrer és el manteniment del servei d'aportació, en la creativitat i el debat, que la filosofia pot oferir a la societat mitjançant, ineludiblement, el prestigi aconseguit pels dos màxims recursos de recerca i expressió per als filòsofs: la universitat i les publicacions periòdiques es-

"FILOSOFIA OBERTA"

Pel que fa a mi, i per tot l'expressat, haig de dir que la meua única forma d'entendre una filosofia com la de sempre, però que pugui ésser, és a dir, al marge de tot dogmatisme, és tot fent una filosofia oberta. En primer lloc, obeint cada una d'aquelles condicions enumerades. En segon lloc, seguint cada un d'aquests quatre principis categòrics: intentant un pensament intel·lectualment *pro-científic*, mètode-filosòficament *interdisciplinari*, èticament *radical* i políticament *dialogant*. No penso obeir cap altre més principi ni deixar d'obeir cap d'aquests encara que ideològicament em vulgui i cregui marxista.

(Norbert Bilbeny)